

Паласевич Ірина Львівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка, Дрогобич, Україна
E-mail: ipalasevich@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0596-6835>
ResearcherID: D-6124-2018

Бережа Світлана Богданівна

викладач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка, Дрогобич, Україна
E-mail: bereza.s@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2454-0709>

Розвиток креативності дітей дошкільного віку

У статті проаналізовано основні підходи до трактування сутності взаємопов'язаних, однак не тотожних понять «творчість» та «креативність». Їх розмежування увиразнюють діяльнісний та особистісний підходи: термін «креативність» підкреслює особистісний аспект, характеризує індивіда як суб'єкта творчості, а діяльнісний компонент поняття «творчість» дає змогу оцінити творчий потенціал будь-якого виду діяльності.

Наголошено на тому, що творчість виявляє індивідуальний характер особистості, зумовлений рівнем її психічного розвитку, здібностями, інтересами, а також ступенем обізнаності із законами та змістом творчої діяльності. Її продуктивність забезпечується максимальною спрямованістю на творчість, мотиваційно-творчою активністю, що органічно поєднується з високим рівнем креативних здібностей та уможливує досягнення людиною належних результатів.

З'ясовано, що формування та розвиток креативної особистості дитини-дошкільника передбачає наявність цілісного уявлення про її вікові та індивідуальні особливості. Спрямованість активності дітей та результативність їхньої творчої діяльності залежать від таких якостей, як допитливість, ініціативність, самостійність, а також гнучкість, швидкість і критичність мислення, розвинена уява, здатність до фантазування, створення оригінальних «продуктів» дитячої праці тощо.

Виокремлено організаційно-педагогічні умови ефективного розвитку креативності дітей дошкільного віку: забезпечення творчої атмосфери на заняттях, спрямованої на задоволення інтересів та реалізацію здібностей дошкільників, прояви креативності як дітьми, так і самим вихователем під час різних видів дитячої творчої діяльності; спільна діяльність вихователя з дітьми, (т.зв. «співтворчість»); проектування розвивального середовища, яке стимулює дитячу творчість; надання дошкільникам максимальної свободи у виборі діяльності та способів її виконання; а також забезпечення максимального напруження їхніх сил, можливостей упродовж розв'язання запропонованих креативних завдань.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, креативність, прояви креативності, діти дошкільного віку, організаційно-педагогічні умови розвитку креативності.

Вступ. Духовне відродження нашої держави, демократизація суспільства передбачають проектування сприятливих умов для гармонійного формування особистості, розвитку її творчого потенціалу, а також для максимальної самостійності, ініціативності, креативності, самореалізації.

Життя доводить, що у складних мінливих умовах сьогодення найпродуктивніше працює та ухвалює наймудріші рішення людина творча, гнучка, креативна, здатна генерувати й реалізовувати нові ідеї, задуми, оригінальні підходи та плани. Це особистість, якій притаманні насамперед рішучість, уміння долати труднощі й не зупинятися на досягнутому, сміливість і самостійність мислення. Тому таким актуальним постає розвиток креативності, творчих здібностей особистості, реалізація її творчого

потенціалу, що є нагальною проблемою не лише сучасної педагогічної науки та практики, а й пріоритетною соціальною необхідністю.

Питання розвитку творчості, а отже, і креативності, набувають усе більшої актуальності. Формування креативності досліджується сучасними науковцями в контексті розвитку творчих здібностей, обдарованості в різних видах діяльності (М. Вовчик-Блакитна, Н. Гавриш, С. Дімітрова-Бурлаєнко, В. Павленко, В. Проскура, О. Сисоєва, О. Терещенко, В. Фрицюк та ін.). Розробленням діагностичних методик для вивчення креативності займаються Л. Долинська, І. Карабаєва, Є. Кульчицька, В. Моляко, В. Суржанська, Л. Чорна тощо; створенням спеціальних програм розвитку креативності – Г. Бондаренко, В. Кузьменко, О. Проскура та ін.

Мета та завдання дослідження. Усвідомлення значущості окресленої проблеми зумовило вибір теми запропонованої статті, метою якої є аналіз основних підходів до визначення сутності поняття «креативність» та особливостей її розвитку в дошкільному віці.

Завдання нашої наукової розвідки полягають у з'ясуванні сутнісних характеристик понять «творчість» і «креативність», їх взаємозв'язку та взаємозалежності; обґрунтуванні особливостей розвитку креативності в дошкільному віці, а також організаційно-педагогічних умов ефективності розглядуваного процесу.

Матеріали та методи дослідження. Аналіз і синтез, систематизація та узагальнення теоретичних даних, представлених у науковій літературі.

Результати дослідження. Аналіз філософських, психолого-педагогічних наукових джерел дав підстави для висновку про те, що першоосновою виникнення креативності більшість учених вважає творчість, тому насамперед увиразнимо її значення.

Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови лексема «творчість» трактується як «...діяльність людини, спрямована на творення духовних і матеріальних цінностей <...> діяльність, прийнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку» (Великий тлумачний словник, 2001: 1234).

Дослідниця Т. Коваленко вважає творчість однією з визначальних умов самопізнання й розвитку особистості та виявляє її вирішальний чинник – розумову діяльність, що органічно поєднує логічне мислення й уяву. Творчість є важливою формою людської практики, активізації потенціалу особистості впродовж її змін. Творчий потенціал виражається в різних видах людської діяльності (Коваленко, 1997: 115).

В Українському педагогічному словнику зазначається, що творчість уможливорює «розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованість творчих пошуків, наполегливість під час виконання творчих завдань» (Гончаренко, 1997: 326). Під час творчості, як підкреслює С. Сисоєва, в різних видах активності проявляється суть креативності – пошуково-перетворювальна діяльність (Сисоєва, 1998).

Науковці під зазначеною дефініцією розуміють один із видів людської діяльності, спрямований на розв'язання певної суперечності – творчого завдання, для чого необхідні об'єктивні й суб'єктивні умови. До перших дослідники залічують соціальні й матеріальні чинники, до суб'єктивних – знання, вміння та творчі здібності. До того ж результат розв'язання будь-якого творчого завдання завжди містить елементи новизни й оригінальності, соціальної та особистісної значущості, а також прогресивності.

Творчість є не просто активністю особистості щодо певних явищ дійсності та відповідною реакцією на їхні впливи. У ній (творчості) людина створює новий зміст, новий світ – чи то власних ідей, ціннісних орієнтирів, ідеалів, чи то предметне, речове оточення або ж світ її міжособистісної взаємодії, спілкування з довкіллям. Тому творчість, як зауважують О. Скрипченко, Л. Долинська та З. Огородійчук, – це та специфічна форма діяльності, впродовж якої особистість реалізує культуротворчий потенціал власного «Я» (Вікова та педагогічна психологія, 2001).

У філософському контексті творчість насамперед передбачає кропітку, завзяту й водночас натхненну працю, невіддільну від оптимальної напруги всіх сил людини (як фізичних, так духовних); соціально зумовлену діяльність, під час якої увиразнюються психічні якості людини, виявляється її сутність. Творчість є джерелом і механізмом розвитку: якщо творчість – процес проектування, створення нового (йдеться про перетворення як у свідомості й поведінці суб'єкта, так і у створених ним «продуктах» творчості), то її соціальне значення, основний зміст спрямовані на моральний розвиток суспільства (Філософія, 2000).

У наукових дослідженнях акцентується на таких основних ознаках творчості, як новизна, ціннісний характер створеного для суспільства чи особистості, а також її гуманістична та прогресивна спрямованість. Усі перелічені складники характеризують творчість людини як багатогранну продуктивну діяльність, затребувану конкретними суспільними умовами, що сприяє поліпшенню матеріального й культурного добробуту соціуму загалом та кожного індивіда зокрема, їх прогресу.

Наголосимо, що висвітлення особистісного аспекту проблеми творчості нерозривно пов'язане з дефініцією «креативність» (від латинського «creato» – створення), котру тлумачать як а) «здібність зробити чи в якийсь інший спосіб здійснити щось нове: нове розв'язання проблеми, новий метод чи інструмент, новий твір мистецтва»; б) «творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності»; в) здатність породжувати багато різноманітних творчих ідей у нерегламентованих умовах діяльності. У вузькому значенні слова це поняття означає особливе дивергентне мислення, якому притаманні різноскерованість і варіативність пошуку різних, однаково правильних рішень стосовно однієї і тієї ж ситуації. У широкому сенсі креативність включає творчі інтелектуальні здібності, в т.ч. здатність привносити щось нове в досвід; породжувати оригінальні ідеї в умовах розв'язання чи постановки нових проблем; усвідомлювати проблеми й суперечності, а також формулювати гіпотези стосовно відсутніх елементів ситуації; відмовлятися від стереотипних способів мислення (Дімітрова-Бурлаєнко, 2017: 85–86).

Дослідниця В. Фрицюк розуміє креативність як «інтегративну, динамічну особистісну характеристику, що визначає здатність до творчості та є умовою самореалізації особистості» (Фрицюк, 2009: 34). Авторка увиразнює тісний зв'язок розглядуваної дефініції практично з усіма рисами особистості на різних рівнях: несвідомому, свідомому, орієнтально-перетворювальному та дослідницькому. На думку В. Фрицюк, креативність не є вродженою якістю особистості, а розвивається впродовж її навчання й виховання, в безпосередній активній діяльності завдяки педагогічній підтримці та супроводу (Фрицюк, 2009).

У своїй статті «Педагогічні технології формування творчої особистості» науковець О. Редько, систематизувавши численні підходи до трактування поняття «креативність», визначила її як «здатність до творчості; інтелектуальну творчість; щось нове, оригінальне; віддалені асоціації; реструктурування цілісної системи; незвичайне кодування інформації; дивергентне мислення; результат (чи відсутність) внутрішньоособистісних конфліктів; вихід за межі наявних знань; нетрадиційне мислення, котре дає змогу швидко розв'язувати проблемні ситуації тощо» (Редько, 2005: 22–31).

Зауважимо, що терміни «творчість» і «креативність» розглядаються як взаємопов'язані, однак не тотожні. Їх розмежування, як стверджує Н. Гавриш, увиразнюється діяльнісним та особистісним напрямками дослідження: поняття «креативність» підкреслює особистісний аспект, характеризуючи індивіда як суб'єкта творчості, а «творчість» пов'язується з діяльнісним чинником, уможливорюючи оцінювання творчого потенціалу будь-якого виду діяльності (Гавриш, 2002).

Цікавою видається в розглядуваному контексті й позиція дослідниці С. Діміτροвої-Бурлаєнко, яка своєю чергою стверджує, що креативність інтегрована у творчість як у поняттєвому, так і в процесуальному аспектах. На думку авторки, творчість як процес творчої роботи індивіда спрямована на створення якісно нового продукту, на пошук нестандартного розв'язання проблемного завдання (іншими словами, це, так би мовити, «діяльність заради процесу»). Креативність, навпаки, має на меті результат, створення кінцевого продукту. Дослідницею обґрунтовано взаємозв'язок креативності з інтелектуальною, емоційною, рефлексивною, волевою, мотиваційною та діяльнісною сферами особистості (Дімітрова-Бурлаєнко, 2017).

Очевидно, що творчість особистості виявляє її індивідуальний характер, зумовлений рівнем психічного розвитку, здібностями, інтересами, а також ступенем обізнаності із законами та змістом творчої діяльності. Результативність та продуктивність останньої забезпечується максимальною спрямованістю на творчість, мотиваційно-творчою активністю людини, що органічно поєднані з високим рівнем її специфічних здібностей та уможливають досягнення належних результатів.

Інші дослідники (В. Лозова, Т. Коваленко, Ю. Косенко та ін.) пов'язують творчість з активністю, самостійністю й ініціативністю, що власне характеризують діяльнісний стан особистості, та акцентують на їх взаємозумовленості: що вищий ступінь активності, то ефективніше відбувається формування і зростання самостійності особистості, що, зі свого боку, уможливує розвиток її творчих проявів, креативності. Як акцентує Ю. Косенко, активність сприяє укріпленню волі, характеру, глибшому засвоєнню знань, умінь та навичок і виявляється в ініціативності та самостійності (Косенко, 1997: 7). Творча активність як найвищий рівень особистісної активності передбачає вміння останньої проектувати навчальні завдання й вибирати для їх розв'язання нові, нешаблонні, оригінальні шляхи.

Очевидно, що формування та розвиток креативності дошкільника неможливо здійснювати без цілісного уявлення про його вікові й індивідуальні особливості. За відповідних умов потенційні можливості дитини розвиватимуться ефективно. Спрямованість активності дітей та результативність їхньої творчої діяльності залежать від таких чинників, як цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, які суттєво сприяють успіху дошкільнят.

Дослідження, проведені відомими психологами, вказують, що приблизно 50–60% усіх знань, засвоєних людиною, становить почуттєва інформація, одержана в дитинстві, й саме вона впливає на розвиток

майбутніх здібностей особистості. Як стверджують В. Клименко та О. Кочерга, матеріал, сприйнятий у дитинстві, зберігається в почуттях, психомоториці, енергопотенціалі, мисленні, уяві й стає основою розвитку творчих здібностей людини (Клименко, Кочерга, 1999: 23).

Дошкільне дитинство – це час, коли увага дитини прикута до довкілля, ознайомлюючись із яким, малюк засвоює все, що має для нього суттєве значення. Потреба пізнання нового насамперед задовольняється взаємодією з дорослими. Власне таке інформаційне насичення шляхом спілкування з ними забезпечує дитину сприйняттями і враженнями, які є основою творчого розвитку психіки, коли домінуватимуть уже інші психічні процеси.

У низці психолого-педагогічних досліджень доведено, що становлення творчої особистості, якій притаманна креативність, передусім пов'язане з розвитком творчої уяви. Науковці висловлюють думку, що появу перших ознак креативності в дошкільному віці започатковує насамперед інтенсивний розвиток дитячої уяви як підґрунтя креативності, індивідуальної своєрідності дитини, становлення її як суб'єкта творчої діяльності, свідомості й самосвідомості.

Саме в цей час дитина прагне діяти самостійно, незалежно, нестандартно в середовищі гнучких і динамічних навколишніх об'єктів, котрі уможливають її здатність розчленовувати властивості образів, сприйняття і уявлень, аналізувати їх та пізніше інтегрувати в нові поєднання. Виокремлюючи специфічні риси утвореного образу, дошкільник згодом починає «переносити» їх на інший, тобто створювати новий образ. Така властивість психіки дитини може ефективно формуватися в системі організованої предметної діяльності під керуванням дорослого. Уява, що виникає вже на перших етапах формування предметних дій та сприймань, спонукає дитину контролювати їх виконання, здійснювати, так би мовити, «згортання» окремих компонентів дій у самостійну дію, яка поступово набуває свідомого характеру, стає задумом (іншими словами, дитина формує цілісне уявлення раніше, ніж часткове) (Уява...).

Оскільки уява тісно пов'язана з іншими психічними процесами – мисленням, пам'яттю особистості, її відчуттями й емоційними проявами – відокремити її від них практично неможливо. Уява, як і мислення, необхідна в умовах пошуку нового рішення, проектування шляхів чи способів розв'язання проблемної ситуації. Зауважимо, що саме проблемність забезпечує постійний потяг дитини до нового і виявляється в з'ясуванні нею невідповідностей та суперечностей у власній постановці нових запитань і проблем, спонукаючи тим самим до нестандартних, креативних ідей.

Науковці класифікують уяву за різними ознаками. З огляду на її продуктивність В. Моляко, наприклад, виокремлює репродуктивну і творчу уяву. Перша з них, звісно ж, має важливе значення в життєдіяльності дитини, особливо під час налагодження міжособистісної взаємодії з оточенням. Відомо, що комунікація, спілкування, мовленнєвий опис певних явищ та подій, своєю чергою, спонукають до створення відповідних образів. Але якщо репродуктивна уява сприяє відтворенню уже відомих, знайомих образів, то творча мотивує до креативного самостійного створення нових, оригінальних, нетипових «продуктів» діяльності (Здібності, творчість, обдарованість..., 2006).

Крім уяви, ще одним важливим чинником креативності, на думку О. Завгородньої, постає і фантазія. Нагадаємо, що під уявою зазвичай розуміють здатність представляти якийсь об'єкт, утримувати його образ у свідомості й маніпулювати ним. Дослідниця зауважує, що оперування образами починається з простої автоматичної репродукції та спонтанного фантазування, а закінчується свідомою репродукцією і творчою уявою. Постійно розвиваючись, ці процеси тісно взаємопов'язані. Отже, збагачення досвіду відчуттів, розширення обсягу пам'яті дитини є необхідною передумовою для її творчої діяльності. А найоптимальнішим віковим періодом для розвитку нестандартного, креативного мислення науковці вважають період, коли формується уява, тобто від трьох до семи років. У цей час діти вчаться використовувати свою фантазію і керувати нею (Завгородня, 2002: 90).

Висновки. Отже, здійснений нами в контексті статті теоретичний аналіз філософських і психолого-педагогічних наукових джерел засвідчив активне опрацювання проблеми творчості та креативності дослідниками різних галузей. Незважаючи на розмаїття підходів до визначення поняття «креативність», вважаємо, що саме ця риса реалізується творчою особистістю впродовж творчої діяльності. Це динамічна особистісна характеристика, яка визначає: здатність людини до творчості та є неодмінною умовою успішної самореалізації; сукупність індивідуальних якостей особистості, спрямованих на нове освоєння дійсності, інтегрування здобутих знань задля генерування й використання нових ідей, знаходження оригінальних підходів та рішень, можливості «вийти за межі» стандартного розв'язання будь-якого завдання.

Основними проявами креативності дошкільників є непередбачуваність, спонтанність, допитливість, ініціативність, гнучкість, швидкість і критичність мислення, творча активність, а також підвищені пізнавальні інтереси, орієнтація на успішний результат, створення оригінальних «продуктів» дитячої творчої діяльності тощо.

Наша думка, ефективному розвитку креативності дошкільників сприятиме реалізація таких організаційно-педагогічних умов, як: створення творчої атмосфери на заняттях, спрямованої на задоволення інтересів та реалізацію здібностей дошкільників, проявів креативності як дітьми, так і самим вихователем упродовж різних видів дитячої творчої діяльності; спільна робота вихователя з дітьми, їх співтворчість; проектування розвивального середовища, яке стимулює дитячу творчість; надання дошкільникам максимальної свободи у виборі діяльності та способів її реалізації; а також забезпечення максимального напруження дитячих сил і можливостей під час виконання відповідних запропонованих завдань.

Література

- Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
- Вікова та педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. / О.В. Скрипченко та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
- Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному віці: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. 32 с.
- Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- Дімітрова-Бурлаєнко С.Д. Дефініції поняття «творчість» і «креативність» у сучасному науковому дискурсі. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Київ : Ви-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. Вип. 135. С. 82–89.
- Завгородня О.В. Психологічні характеристики художньо обдарованої особистості. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 4. С. 89–99.
- Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
- Клименко В.В., Кочерга О.В. Перші кроки у творчість. Київ, 1999. 96 с.
- Коваленко Т.В. До питання про творчу активність особистості. *Наукові записки психолого-педагогічного факультету* : зб. статей у 3-х ч. Полтава, 1997. Ч. II. С. 115–116.
- Косенко Ю. Формування творчої активності старших дошкільників в іграх за сюжетами літературних творів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Бердянськ, 1990. 19 с.
- Редько О. Педагогічні технології формування творчої особистості. *Економіка у школах України*. 2005. № 8. С. 22–31.
- Сисоєва С.О. Педагогічна творчість : монографія. Київ : Каравелла, 1998. 50 с.
- Уява. Поняття про уяву, її функції та особливості. URL: pidru4niki.com/psychologiya/uyava
- Філософія : підручник / за заг. ред. М.І. Горлача, В.Г. Кременя, В.В. Рибалка. Київ-Харків : Консум, 2000. 672 с.
- Фрицюк В. Проблема креативності у педагогічних дослідженнях. *Педагогічна думка*. 2009. № 1. С. 32–37.

Development of creativity in preschool children

Palasevych Iryna

*PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor
at the Department of General Pedagogy and Preschool Education
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine*

Bereza Svetlana

*Lecturer at the Department of General Pedagogy and Preschool Education
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine*

The article analyzes the main approaches to interpreting the essence of the interconnected but not identical concepts of “creation” and “creativity”. Their distinction is highlighted by the activity-based and personal approaches: the term “creativity” emphasizes the personal aspect, characterizing the individual as a subject of creativity, while the activity component of the concept of “creation” allows us to assess the creative potential of any type of activity.

It is emphasized that creativity highlights an individual's unique character, determined by their level of psychological development, abilities, interests, and knowledge of the laws and content of creative activity. Its

productivity is ensured by maximum focus on creativity, motivational-creative activity, organically combined with a high level of creative abilities, allowing a person to achieve the desired results.

It has been determined that the formation and development of a preschool child's creative personality presupposes a comprehensive understanding of their age-related and individual characteristics. The direction of children's activity and the effectiveness of their creative work depend on such qualities as curiosity, initiative, independence, as well as flexibility, speed, and critical thinking, a developed imagination, the ability to fantasize, and the creation of original «products» of children's labor, etc.

The following organizational and pedagogical conditions for the effective development of preschoolers' creativity were identified: providing a creative atmosphere during activities, aimed at satisfying children's interests and realizing their abilities; manifestations of creativity by both children and educators during various types of children's creative activities; joint activities of educators with children (so-called "co-creation"); designing a developmental environment that stimulates children's creativity; providing preschoolers with maximum freedom in choosing activities and methods of completing them; and ensuring maximum engagement of their strengths and abilities throughout the process of solving proposed creative tasks.

Keywords: creation, creative activity, creativity, manifestations of creativity, preschool children, organizational and pedagogical conditions for the development of creativity.

References

- Busel, V.T. (Eds.). (2001). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv-Irpin: Perun [in Ukrainian].
- Skrypchenko, O.V., Dolynska, L.V. & Ohorodiyuk, Z.V. (2001). *Vikovata pedahohichna psykholohiia : navch.-metod. posib. [Age and pedagogical psychology : educat. and method. manual]*. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
- Havrysh, N.V. (2002). *Rozvytok movlennievotvorchoi diialnosti v doshkilnomu vitsi: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.02. [Development of speech-creative activity in preschool age: autoref. thesis]*. Kyiv: Vy-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Dimitrova-Burlayenko, S.D. (2017). Definiitsii poniat "tvorchist" i "kreatyvnist" u suchasnomu naukovomu dyskursi [Definitions of the concepts "creation" and "creativity" in contemporary scientific discourse]. *Naukovi zapysky. Seriia : Pedahohichni nauky.* (Vol. 135), (pp. 82–89). Kyiv: Vy-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Zavhorodnia, O.V. (2002). Psykholohichni kharakterystyky khudozhno obdarovanoi osobystosti [Psychological characteristics of an artistically gifted personality]. *Pedahohika i psykholohiia.* (Nr. 4.), (pp. 89–99). [in Ukrainian].
- Molyako, V.O. (Eds.). (2006). *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist : teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen [Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results]*. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
- Klymenko, V.V. & Kocherga, O.V. (1999). *Pershii kroky u tvorchist [The first steps in creativity]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kovalenko, T.V. (1997). Do pytannia pro tvorchu aktyvnist osobystosti [To the question of the creative activity of the individual]. *Naukovi zapysky psykholoho-pedahohichnoho fakultetu.* (P. II), (pp. 115–116). Poltava [in Ukrainian].
- Kosenko, Yu. (1990). *Formuvannia tvorchoi aktyvnosti starshykh doshkilnykiv v ihrakh za siuzhetamy literaturnykh tvoriv : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. [Formation of creative activity of older preschoolers in games based on the plots of literary works: autoref. thesis]*. Berdiansk [in Ukrainian].
- Redko, O. (2005). Pedahohichni tekhnolohii formuvannia tvorchoi osobystosti [Pedagogical technologies of creative personality formation]. *Ekonomika u shkolakh Ukrainy.* (Nr. 8.), (pp. 22–31). [in Ukrainian].
- Sysoeva, S.O. (1998). *Pedahohichna tvorchist : monohrafiia [Pedagogical creativity : a monograph]*. Kyiv: Karavella [in Ukrainian].
- Uiava. *Poniattia pro uiavu, yii funktsii ta osoblyvosti [Imagination. Concept of imagination, its functions and features]*. Retrieved from pidru4niki.com > psihologiya > uyava [in Ukrainian].
- Gorlach, M.I. (Eds.). (2000). *Filosofiia : pidruchnyk [Philosophy : a textbook]*. Kyiv-Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].
- Fritsyuk, V. (2009). Problema kreatyvnosti u pedahohichnykh doslidzhenniakh [The problem of creativity in pedagogical research]. *Pedahohichna dumka.* (Nr. 1.), (pp. 32–37). [in Ukrainian].

Accepted: August 23, 2024